

Keel ja
Kirjandus

7/2010

LIII AASTAKÄIK

EESTI TEADUSTE AKADEEMIA JA EESTI KIRJANIKE LIIDU AJAKIRI

EESTI TEEMA SOOME KIRJANDUSES: SOFI OKSANENI ROMAAN „PUHASTUS”

SIRJE OLESK

Kas Aino Kallas on Soome, Eesti või mõlema maa ühiskirjanik? Kas Sofi Oksaneneni loomingut võiks käsitleda eesti kirjanduse osana? Ma arvan, et need on rohkem tehnilised küsimused, mis kerkivad siis, kui koostatakse kirjanduslugusid ja kinnistatakse kaanonit. Olen nende hulgast, kes usuvad, et kirjaniku kuuluvuse määrab ennekõike keel, milles ta kirjutab. Nii on Oksanen ja Kallas soome kirjanikud. Mõnevõrra määrab kirjaniku aineid ka see, missuguses kultuurikeskkonnas ta elab, ja kirjanduselu, milles ta osaleb. See, et Aino Kallas elas oma loomingu kujunemisjärgus Tartus ja osales aktiivselt Eesti selleaegses kirjanduselus, seob tema loomingu eesti kirjandusega nii tihedalt, et tema kuuluvuse üle eesti kirjandusajalukku võib vähemalt arutleda. Sofi Oksanen on eesti juurtega Soome kirjanik, kes on saavutanud suure populaarsuse ja rahvusvahelise menu Eesti ajalugu kujutava romaaniga. See on tekitanud Eestis mõistetavat huvi nii kirjaniku kui ka tema loomingu vastu. Vaatlen allpool Sofi Oksaneneni edulugu, tema romaanide, eriti „Puhastuse” retseptiooni, taustu, ülesehitust ning poeetikat. Võrdlen Sofi Oksaneneni isikut ja kirjanikusaatust Aino Kallase omaga ning üritan vastata, miks „Puhastus” eesti kirjanduse taustal nii uudsenä (et mitte ütelda võõrana) mõjub.

Millest Sofi Oksanen kirjutab?

Oma tänukõnes Finlandia preemia üleandmisel 4. detsembril 2008. aastal on Oksanen kõikide lähedaste ja sõprade kõrval tänanud ka oma kirjanduslikku agent, kinnitades: „...uskuge, soomekeelne romaan Nõukogude Eesti kolhoosielust ei ole just kõige kuumem kaup rahvusvahelisel kirjandusturul” (<http://www.sofioksanen.com/>). Samas kõnes tänab kirjanik Soomet sõnavabaduse, demokraatia ja inimõiguste austamise eest ning Eestit selle eest, et seal suudeti rasketel aastatel alles hoida oma identiteet, keel, kultuur ja iseseisvus-tahe. Ja kõige tähtsam: „Täna Eestit selle eest, et okupatsioonid ja nende tegelikkus ei suutnud maha suruda maad ega rahvast, sellestki hoolimata, et Eesti ajalugu on pikk kurb lugu, tühik Euroopa ajaloos, mille peab kirjutama uuesti nii, et seda ei määra enam nõukogulik narratiiv. See käib kogu Ida-Euroopa kohta. Täna seda aega, mida ei usutud tulevat. Aega, millal minu kirjutatud lood saavad olla lõpuks avalikud lood, raamatutena trükitud lood. Täna kõiki kadunud inimesi, kellele oleksin soovinud, et nad oleksid näinud seda päeva, millal nendest asjadest, millest kirjutati, võib lõpuks avalikult rääkida.

Ma ei ole kunagi oma raamatuid kellelegi pühendanud, kuid ma oleksin võinud oma „Puhastuse” pühendada kõigile neile, kes on kannatanud vägivalda all, naistele, meestele ja lastele. Õigus ei ole olnud kahjuks nende poolel ja maailmas on passiivselt heaks kiidetud uskumatul hulgal vägivalda.”

Nii on autor ise kokku võtnud oma raamatute, eriti konkreetset Finlandia preemia saanud romaani „Puhastus” teema. Romaani menu on jätkunud, aprillis esitleti teost USA-s, kus Library Journal Review (2010) võrdleb autorit Tolstoi ja Pasternakiga, esitledes romaani kui kaasaegset lugu ihast ja reetmisest (vt <http://www.sofioksanen.com/books/purge/reviews/>). 2010. aasta juuni alguses oli „Puhastus” Soomes müüdud 157 000 eksemplari (Mäkinen 2010).

Eestis on pärast seda, kui meile on selgeks saanud, et „Euroopa ei mõista meie lähiajalugu”, oodatud ikka „uut Anne Franki päevikut”, mida loetakse innukalt ja pärast mille läbilugemist mõistetakse lõpuks meie kannatusi. Aga siis, kui midagi seesugust ongi ilmunud, ei suuda umbusklikud eestlased seda uskuda, vaid küsivad, mida siin tegelikult meie ajaloo pähe esitatakse (Tarand 2009).

Sofi Oksaneni romaani menu toob meelde teise kirjandusliku tuhkatriinuloo – J. K. Rowlingu eduloo. Minu meelest on siin aga kõnekad just nimelt erinevused. Harry Potteri muinasjutud õpetavad noortele headust ja seda, et headuse nimel tuleb võidelda ja mõnikord ka ohverdada. Need on siiski muinaslood. Ja nende menu taga on muuhulgas ka väga massiivne reklaam. Ühel Soome kirjastusel ei ole selles mahus reklaamiks kindlasti võimalusi olnud ja vaevalt seda taotletigi. Ju oli õhus vajadus millegi niisuguse järele, vajadus mõista sotsialismileerist pagenuid Ida-Euroopa paineid ja minevikuvarje. Paljud kriitikud ja lugejad tunnistavad, et „Puhastus” ei ole kuidagi armas, meeldiv või tore raamat. Aga mõtlevatele inimestele annab see konkreetset ainet mõelda vägivalda üle, mõelda selle üle, kui lähedal on olnud jõhker ülekohus ja traagika, mis Euroopas on uuesti aktuaalseks muutunud pärast Jugoslaavia sõdu. Romaan on avalikult ideoloogiline selles mõttes, et autor näitab nõukogude režiimi kui midagi äärmiselt jõhkrat ja inimvaenulikku, mis hävitas ühtede inimeste elusid ja tõi teistele aastakümneteks võõravaimulise

ning vägivaldse elukorralduse. 1992. aastal, enne romaani lahendavaid mõrvu, vaatab Aliide Zarat ja mõtleb omaette: „Tema sugulane. Vene tüdruk. Tüdruk, kes nägi välja nagu venelane. Tema suguvõsast võrsusid vene tüdrukud. Mitte lihtsalt sellised väiksed pioneerid nagu Talvi, mitte lihtsalt sellised, kellel on juustes suuremad lehvid ja seljas lühikesed seelikud, vaid päris venelased, venelased, kes tulid siia otsima paremat elu, tulid asju sassi ajama ja tahtma ja nõudma, venelased, kes olid nagu kõik teised venelased. Linda poleks tohtinud lapsi sünnitada. Ta ise samuti. Keegi nende suguvõsast poleks tohtinud. Nad oleksid pidanud lihtsalt elama oma elu lõpuni” (Oksanen 2009a: 264).

Tundub, et niisugune otsekoheus on häirinud Soomes neid, kelle maailmapilt on olnud teistsugune. Kuigi Soome trükisõnas ei õnnestunud mul leida ühtegi eitavat arvustust, leidub netis ja mõnedes muudes tekstides „Puhastuse” niisuguse sõnumi vastu protesti. Näiteks sellisest suhtumisest võiks olla ajalookirjutaja, U. K. Kekkoneni biograafi Juhani Suomi värskes päevikulises mälestusteoses väljendatud kriitika: „Oksanen on kogunud kokku kõik nõukogude ajaga ja venelastega seonduvad vanad klišeed ja eelarvamused ja ehitanud oma loo üles nendele. Lõpu kliimaks, tulistamisstseen, näitab, et Oksanen ei ole kunagi relva käes hoidnud. Ta võinuks seda teha, et mitte libastuda naeruväärsusesse” (Suomi 2010: 118).

1977. aastal Jyväskyläs sündinud ja Helsingi teatrikoolis dramaturgiat õppinud Sofi Oksaneni jaoks on „Puhastus” kolmas romaan. Samadel ainetel on ta varem kirjutanud samanimelise näidendi, mis esietendus 2007. aastal Soome Rahvusteateris on nüüdseks lavastatud mitmes Soome teatris, esietendub Tartus Vanemuises 2010. aasta sügisel ja New Yorgis La Mamas 2012. aastal. Siinkohal me aga näidendist rohkem ei kõnele. Romaanina on „Puhastus” saanud pea kõik tähtsamad preemiad, viimati 2010. aasta märtsis Põhjamaade Nõukogu kirjandusauhinna. See on Soomes ebatavaline, sedavõrd, et 2010. aasta aprillis küsis Soome suurim päevaleht Helsingin Sanomat oma kultuurinõukogu liikmetelt, kas nad peavad „Puhastust” XXI sajandi seni tähtsaimaks soome romaaniks. Kolmandik vastas kindlasti jaatavalt (näiteks kinnitas rahvasaadik Ben Zyskowitz vaimustunult „Sofi on Suomen seuraava nobelisti”), ülejäänud kaks kolmandikku kahtles, kuid mitte romaani eita-des, vaid niisugust küsimuse asetust iseenesest võimatuks või mõttetuks arvates (HS raati... 2010). Autorit võrreldakse nii Väinö Linna kui ka Mika Waltariga. Minu meelest sarnaneb tema looming ikka rohkem Waltari romaanidega. Kuid nii nagu „Sinuhed” ei loetud Soomes kõigepealt Vana-Egiptuse ajaloo tundmaõppimiseks, ei otsi soomlane „Puhastusest” ainult teateid Eesti saatuse kohta. Waltari radadel on Oksanen nii ainete, jutustamisviisi kui ka rahvusvahelise menu poolest. Väinö Linna soome rahva psühholoogiat seestpoolt ja sügavalt kujutav realism ei ole tema meetod.

Sofi Oksanen on olnud soovitud esineja kõikjal Soome meedias ja vallutanud publiku oma teravuse, arukuse ja löögivalmidusega. Ta on jäänud meelde nii oma stiilse gootiliku välimuse kui ka ebasoomeliku otsekoheusega poliitikast, naistest ja vägivaldast kõneldes. Soomlased on vähemasti sama umbusklikud kui eestlased, neile on võrdsus ja isiklik tagasihoidlikkus maast madalast sisseõpetatud väärtused ja Sofi Oksanen lõhub seda väärtuspilti päris tõhusalt. Ainult nii oskan ma seletada, miks päris mitmed noored eesti keelt või kirjandust õppivad neid Helsingi Ülikoolis teatasid, et neile ta ei

meeldi (nad otsustasid nii tema välimuse ja esinemiste, mitte tema teoste põhjal, mida nad ei olnud lugenud). Kuid see kõneleb rohkem Soome mentaliteedist kui Sofi Oksanenist. Millest kõneleb hiljutine skandaal kirjaniku ümber, kui tema kolm romaani kirjastanud vana ja suur kirjastus WSOY temast äkki n-ö loobus, s.t lepingu katkestas, on praegu veel vara öelda. Sofi Oksaneni nimi on aga selle tagajärjel taas Soome meedias nähtavalt esil ja kirjanik (ning siis vastavalt ka tema looming) jätkuvalt lugejate teadvuses. Vaevalt on see teadlik turundustrikk, kuid kirjaniku tuntusele (ja siis ka teoste menule) mõjub igasugune avalikkus soodsalt. Pealegi on kirjastuse esinemine olnud salatsev ja umbmäärane, jättes mulje, et Sofi on taas võitlemas, seekord kultuurikaugete ennasttäis bürokraatidega.

Ka Eestis on ta olnud menukas ja lai lugejaskond on tundnud ta vastu siirast huvi, veelgi vahetumat ja imetlevamat kui Soomes. Postimees valis ta 2009. aastal aasta inimeseks ja Jan Kausi tõlgitud „Puhastust” loeti innukalt. Kriitikud olid ebalevamad. Kaarel Tarand oli oma artikliga Sirbis natuke nagu need soome üliõpilased, kui ta leidis, et nii silmatorkav menu ei ole usaldusväärne. Tarand imestab, et Eestis ei ole „Puhastust” kirjandusteaduslikult analüüsitud, vaid kogu Oksaneni retseptisioon siin on senini rajatud intervjuudele ja imetlemisele. Kuid – Sofi Oksanen on soome kirjanik ja „Puhastust” on meil tõlketeos. Tõsi, uuemal ajal on meil mõnikord tõlketeostest ka kirjutatud, kuid siis ikkagi valdavalt tutvustavas võtmes. Nii on Sofi Oksanenist ja tema kirjanduslikust tööst Soomes kirjutatud Maimu Berg (Berg 2008), Imbi Paju (Paju 2008), Kalev Kesküla (Kesküla 2009) jt. Ka on „Puhastuse” kohta ilmunud retsensioone Eesti ajalehtedes (Ilmet 2010; Klein 2009). Võiks ka ütelda, et Eesti lugejad on Sofi Oksaneni rõõmsalt ja avasüli vastu võtnud. Kuidas kirjanduskaanoniga on? Jätan siinkohal Kaarel Tarandi artikli, mille probleemipüstitusest ma aru ei saa, ja viitan Jaan Kaplinski blogi „Ummamuu-du” soomekeelsele sissekandele 2010. aasta veebruarist. Kaplinski nimetab „Puhastust” pettumuseks, sest: „...raamat annab liiga dramaatilise, mõnedes üksikasjades juba vale pildi Eesti elust nõukogude ajal. Kirjanik kasutab osavalt ära romantilise kirjanduse võtteid ja vahendeid, kirjutades romaani, kus poliitiline hirmulugu on tegelikult saatusliku armastusloo teenistuses, andes sellele värvika tausta ja lisades traagikat. [...] Meie elu oli siiski palju rohkem kui vaid hirmulugu, elu ka nõukogude Eestis oli elu”. Kaplinski kahtleb, kas ta ei ole muutunud ilukirjanduse suhtes liiga kriitiliseks, ja soovib kindlasti andekalt kirjanikult seda, et ta pööraks rohkem tähelepanu elu kõige erinevamatele külgedele. Romaani peategelast nimetab ta Aliide asemel Adeleks (http://jaankapliniski.blogspot.com/2010_02_01_archive.html).

„Puhastust” on romaan, mitte ülevaade Eesti ajaloost

„Puhastuse” teema on see, millest autor rääkis oma tänukõnes: vägivald. Romaan on jaotatud viieks suuremaks ja seitsmekümne kaheksaks väiksemaks osaks, mille funktsiooniks on alguses ära märkida aeg ja koht (nt „1992, Lääne-Eesti”, „1991, Berliin” jne) ja siis anda natuke vanamoodne, mõnikord sümboolne, mõnikord seletav pealkiri järgneva sisu kohta („Kärbes võidab alati”, „Aliide leiab Ingli prossi ja kokkub”, „Miks Zara ennast varem ära ei tapnud?”, „Uhke mets, Aliide oma Eesti mets” jms). Tegevus toimub kolmel

tasandil: tähtsaim juhtub 1992. aasta hilissuvel Aliide kodus, kus ta üksi elab, kuid seletavad osad viivad Zara puhul Berliini ja Vladivostokki, Aliide minevikku seletades Eesti saatuseaastatesse: 1930. aastate lõppu ja Stalini aega. Aliide saatuse lugu on ühtaegu stalinlikes repressioonides osaleja ja nende ohvri lugu.

Lühidalt ja lihtsustatult kõlaks lugu nii: ühes Läänemaa talus elavad kaks õde, Ingel (sünd 1920) ja Aliide (sünd 1925) Tamm. Nad mõlemad on armunud kohalikku talupoega Hans Pekki (sünd 1913), kes abiellub Inglise ja neile sünnib tütar Linda. Ingel ja Hans asuvad elama õdede sünnikodusse, kust esimesel nõukogude aastal kaovad tüdrukute vanemad. Hans läheb sõtta sakslaste poolel ja jõuab 1944. aastal tagasi koju. Kui Punaarmee jõuab Lääne-Eestisse, läheb Hans metsa, kuid ei saa seal olla ja naiste nõudel ehitatakse talle peidik kodutallu. Ülekuulamistel väidavad Aliide ja Ingel, et Hans sai surma 1945. aastal. Jätkuvatel ülekuulamistel vägistatakse Aliide ja Ingel ja vägivalda kasutatakse ka kümneaastase Linda vastu, kes pärast seda lõpetab rääkimise. Aliide otsustab: selleks, et midagi niisugust kunagi enam ei juhtuks, peab ta leidma kaitsja – abielluma ühega uue võimu kandjatest. Ta valib õigeuskliku kommunisti Martin Truu (sünd 1910), kes haiseb sibula ja higi järele. Kui 1949. aastal näitab Martin Aliidele küüditatavate nimekirja, kus on sees ka Ingel ja Linda, näeb Aliide selles võimalust saada endale kodutalu ja päästa seal varjul olev Hans. Ta kõhkleb ja kannatab, kuid ei hoiata oma õde ja laseb nad ära viia. Shakespeare'iliku kirega Hansu ihaldades ei mõista ta Hansu saamise võimatust, vaid kindlustab selle, et küüditatud tagasi ei tuleks, uue pealekaebusega ja hangib Hansule valepassi, unistades, et nad võivad koos asuda Tallinna ja õnnelikuks saada. Hans ei taha Aliidet ja läheb selle passiga Tallinna asemel metsa, kus saab haavata. Aliidel ei ole muud võimalust, kui peita haavatud ja minestanud Hans konkusse ja lasta tal seal surra. Temast saab külas vihatud punane, kelle maja taga noored uute aegade saabudes käivad kive loopimas ja ähvardamas. Martin on siis juba surnud, tütar Talvi Soome mehele läinud. Zara on selle tummaksjäänud Linda tütar, kes elab Vladivostokis ja kelle isa on nime tu viinasurma surnud venelane. Vanaema Ingel on õpetanud talle eesti keelt. Kui Zara sõbranna Oksanka saabub 1991. aastal Läänest ja räägib sealsest imelisest elust, läheb Zara temaga kaasa ja satub nii inimkaubanduse ohvriks. Kaupmehi on kaks: uue aja jõhker mafiooso Paša ja vana kagebiit, rutiinselt oma tööd tegev Lavrenti. Nendega koos jõuab Berliinis aasta otsa „tööd tegema” pidanud Zara Eestisse, tapab maffiapomo ja põgeneb Aliide juurde, tallu, mille kaardi on talle Vladivostokist kaasa andnud vanaema. Aliide ei taha tunnistada, et tal on kunagi olnud õde, kuid päästab Zara, tapab bandiidid, saadab Zara vabadusse ja heidab ise enne oma maja süütamist „oma Hansu kõrvale”.

Lugu on mõjuv, eriti kaugemalt vaadates, otse vanakreeka tragöödia mõõtmetes. Usun küll, et vanades demokraatiates loetakse seda romaani kui suurt armastuse, reetmise ja lunastuse lugu. Samas on kõik jutustatud osalt nagu argiselt ja olmeliselt, teisalt taas sellest argitasandist pisut, aga püsivalt kõrgemal olles. Elav, keeruline karakter on kogu romaanis ainult Aliide, kõik teised on pigem sümboolsed märgid. Muuseas viitavad sellele ka tegelaste nimed: Ingel, Lavrenti (Beria), Martin (Luther) Truu; ka perekonnanimed Tamm ja Pekk ei ole valitud juhuslikult.

Raamatu narratiivsele poolele on lisatud väljavõtteid Hans Peki päevikust, kus iga sissekande kohal on hüüdlause „Vaba Eesti eest!“. Raamatu viimase osana on kirjanik fabritseerinud fiktiivseid dokumente, millest selgub, et nii Martin kui ka Aliide on olnud NKVD agendid, Aliide varjunimega Kärbes. Kärbes on romaanis oluline sümbol. Soome keeles on *raatokärpänen* porikärbes, see, kes värske liha kallale läheb. Romaan algab sellega, kuidas Aliide jõllitab kärbest ja kärbes on leidnud oma koha ka raamatu kaanekujunduses. Saksakeelse väljaande kaanel laiutab kärbes juba domineerivalt. Teine keskne sümbol romaanis on saabas. Saapad määravad nii Aliide kui ka Zara elu, saabastega trambitakse üle nende keha ja hinge. „...läbi mädarõikalõhna tundis Aliide KGB ohvitseri lõhna. See hõljus talle vastu justkui umbsest keldrist, muutes õuest sisse imbuva õhu mõruks. Aliide hakkas hingama suu kaudu. Ta teadis selliseid mehi. Mehi, kellel oli teatud rüht, kes teadsid, kuidas karistada naist, ja kes olid tulnud järele karistust ootavale naisele. Selliste inimeste jõhker rüht, kes naeratasid laialt oma kuldhammastega, munder katkemiseni pingul ja pagunid õieli, ja kes teadsid, et keegi ei saa vastu nende tahtmisele. Selliste inimeste rüht, kes kannavad selliseid saapaid, mille alla võib tallata ükskõik mida” (Oksanen 2009a: 245).

„Puhastus” on otse piibellikult mõjuv lugu alandusest ja ülekohtust, aga see on ka lugu suurest ja varest armastusest. On kummaline juhus, et täiesti sõltumatult teineteisest on ka Ene Mihkelsoni samast ajast ja samadest asjadest – ennekõike reetmisest – kõnelev „Katkuhaud” kahe õe lugu. Kuid nii nagu „Katkuhaud” on veel paljust muust, on ka „Puhastus” mitmekihiline teos, mille lugeja saab jälgida suurt draamat pisut eksootilises ümbruses. Romaani süžee teeb keerukamaks kahe loo osav põimimine: romaani suur lugu on Aliide lugu, kuid tänapäeva vägivalda kujutab Zara saatus. Nii viitab Oksanen, et vägivald ei seostu ainult ühe konkreetse režiimiga, vaid selle ohvreid võib leida igal ajal. Tänapäeva eesti kirjanduses on ka Zara loole oma paralleel: prostituudiks petetud noore naise elu ja tundeid on kujutanud Eeva Park oma romaanis „Lõks lõpmatuses” (2003). Soomes on paari aasta jooksul arenenud väga pikk ja huvitav keskustelu teose ümber internetis, millesse ma siinkohal süveneda ei taha, sest Helsingi Ülikoolis on valmimas uurimistöo „Puhastuse” retseptisioonist Eestis ja Soomes. On aga väga inspireeriv näha, kuidas lugejad arutlevad võrdselt nii psühholoogiliste probleemide (kas Aliide on läbinisti negatiivne tegelane?), Eesti ajaloo erineva mõistmise (kuidas on väliseestlased suhtunud nõukogude aega Eestis?) kui ka olmeliste asjade (miks Aliide kogu aeg midagi sisse teeb, kas see oli Eesti elu paratamatus?) üle.

„Puhastuse” juured ja taust

Sofi Oksaneni esikteos „Stalini lehmad” (2003, e. k 2004) on noore inimese identiteedi otsimise romaan. Seal põimuvad kolme naise lood: lugu Katariinast, kes 1970. aastate alguse Tallinnas tutvub soome ehitajaga, abiellub ja kolib Soome, väikesesse padusoomelikku linna, kus ta häbeneb oma päritolu, kannatab rahapuudust, kasvatab oma ainukest last, kellele ta ei õpeta eesti keelt. Kuid Katariina käib siiski tütreaga Eestis, kus elavad sugulased, kes vajavad tema abi. Teine on Katariina tütre Anna lugu. Annast räägitakse

mõnikord kolmandas isikus, siis on Anna taas minajutustaja. Tema ongi romaani keskne tegelane. Anna probleemidest – kes ma olen, missugune ma pean olema – saavad romaani kesksed probleemid. See on soomlastele kirjutatud romaan Soome ühiskonnast. Anna ebakindlus ja kõikuv identiteet teevad temast buliimiku ja anorektiku, soov olla perfektne ja vastuvõetav sunnib Annat varjama nii palju endast, et tema tervenemine saab alata alles siis, kui ta julgeb tunnistada oma päritolu. Kolmas lugu on Sofia, Katariina ema lugu, kes elab Läänemaal, kuhu väike Anna koos emaga sageli sõidab ja kus ta näeb maailma, mis on nii erinev Soomest, ühtaegu eemaletõukav ja samas kummaliselt lummas. Siin on viiteliselt olemas ka mitu uue loo algust, millest mõnda arendatakse „Puhastuses”, aga teisi vahest alles mõnes tulevases romaanis. Sofial on mees, kes on olnud metsas. On mehe sõber, kelle minevikus on olnud raske reetmine. Anna kuuleb selles Eesti külas tüdrukust, kellelega oli juhtunud midagi nii koledat, et tüdruk pärast seda lakkas rääkimast. Katariinal on õde, kes on talle kade ja kelle ees peab pugema, et Katariina saaks ema aidata. Oksanen on ise väitnud, et Katariina lugu on teatud mõttes „Puhastuse” Talvi lugu, kuid erinevalt „Puhastuse” Talvist armastab Katariina oma Eestisse jäänud ema. Anna isal ei ole nime, ta on kas *soome mees* või *Katariina soomlane* või *Anna issi*. Romaani pealkiri viitab Siberis nähtud kitsedele, keda olevat kutsutud Stalini lehmadeks. Ma mõistan seda nii, et romaan on peamiselt Anna kohanemisest kahe maa vahel, sellest, kui raske on olla ilma juurteta või neid juuri salata. Anna tunneb, et ta ei ole ei õige soomlane ega õige eestlane, nii nagu Stalini lehm pole õige lehm.

„Stalini lehmad” on kirjutatud tihedalt ja intensiivselt, sisekõne vaheldub välise kirjeldusega, mis enamasti on natuke groteskne. Dialoge ei ole, kõik antakse edasi Anna silmade või minajutustaja sisemonoloogide kaudu. Eesti on selles romaanis ühtaegu ebamugav ja salatav, kuid ka ihaldatav õnnemaa. See on maa, kus „on hea ja kerge olla, kus on kõige parem... kus on muna- kivid, päike ja naer, hoolimata kirumisest ja järjekordadest” (Oksanen 2009b: 27). Samas on see koleda minevikuga vägivaldne maa, hirmutav ja õudne, just niisugune, mis võib ühe gooti kultuuri ihaleja jaoks ihaldusväärne paista. Kuid see on vaid üks, kuigi peamine kiht narratiivis. Selle kõrval on raamat grotesksel kombel terve kiht omaaegseid käibe- või kinniskujutelmi välismaast ja selle ihalemisest, asjadest ja suhtumistest; soome meestest Nõukogudemaal tööl ja vene litsidest, keda autor kutsub tatjanadeks. Ka eestlased ei ole soomlaste meelest muud kui tiblud ja kõik, mis kehtib venelaste kohta, kehtib ka nõukogudeaegsete eestlaste kohta: „*Miks kõik eesti naised on hoo- rad? Ons see on neil geenides?*” (Oksanen 2009b: 42; autori kursiiv).

Kui romaan 2003. aastal Soomes ilmus, mõjus see isegi provokatiivselt, sest kõneles asjadest, millest siis avalikult ei räägitud. Autor ise on ühes intervjuus maininud, et ta tahtis kirjutada loetavat raamatut paljudele: nii on seal noortele soome naislugejatele avameelne kirjeldus söömishäiretest ja nendega elamisest. Teiste jaoks, kellele need probleemid on kauged, on see romaan soomlaste suhtumisest oma naabritesse, lähiajaloo ja võõravihast. See on muuseas ka lugu Soome-Eesti suhete pahupoolest, isesugune „rohujuu- retasandi ajalugu”, mis on selgelt kontroversiaalne konsensusliku Soome aja- loo suhtes.

„Puhastus” on „Stalini lehmadega” võrreldes rohkem „lugu”, vanamood- sam, aga ka igavikulisem, suurte kirgede ja saatuslike pööretega lugu, mis

hargneb meie jaoks liigagi tuttavas, kuid tõlgete lugejate jaoks eksootilises ja vahest ka arhailises miljöös. Sest kooguga kaev õuel, kärbsed ja ämblikuvõrgud ja talveks sisse tehtavad hoidised, mis kuuluvad ikka veel meie klassikalise maaelu juurde, on Lääne-Euroopa linnaelaniku jaoks puhas eksootika. Samas on see mingite väikeste detailide kaudu väga eestilik, õieti talupoeglik lugu. Oksanen, väljaspool Eestit kasvanud ja seda vaid ositi tundev noor naine, on osanud, teadlikult või mitte, tabada midagi meie „matsi põhjast”, kui räägib sellest, mis Aliidet veel tema tegudes juhib peale armastuse. See on maa ja mets, see on talupoeglik omanikutunne. Aliide ihaldab Ingli ja Hansu maja mitte ainult Hansu, vaid ka varanduse ja maade pärast. Ja lunastuse leiab ta needsamad maad ja metsad romaani lõpus Inglile jättes. Järjepidevus on tähtis. Lood, mis kinnituvad oma maa ja maja külge, oma esivanemate külge, ei tohiks kaduda. Oma kasvavat tüdruku vaadates on Aliide mõelnud: „...tema tütar kasvab üles lugude saatel, milles puudub igasugune tõde. Mitte kunagi ei saa Aliide rääkida Talvile oma perekonna lugusid, neid, mida oli kuulnud mammalt, neid, mille saatel ta ise lapsena jõuluõöl uinus. Ta ei saa rääkida sõnagi sellest, kuidas ta üles kasvas, kuidas kasvas üles tema ema, tema emaema ja emaema ema. Oma loost polegi tal nii kahju, aga need teised, kõik need, mille saatel ta üles oli kasvanud. „Milline inimene kasvab lapsest, kellel pole oma emaga ühiseid lugusid, ühiseid saladusi ega nalju?” (Oksanen 2009a: 203).

Olen kuulnud paari inimest väitvat, et eesti keeles mõjub „Puhastus” kuidagi võõralt või isegi valesti, missugust muljet aga ei tekkivat soome keeles lugemisel. Siin ei ole minu meelest küsimus tõlke kvaliteedis. Oksaneni stiil on eestlase jaoks nii tuttavatest asjadest rääkides lihtsalt harjumatu. Jan Kaus on seisnud väga raske ülesande ees, kui ta on pidanud tegema midagi „totaalse tõlke” sarnast. Tekstiga koos pidanuks ta tõlkima ka konteksti, kuid kontekst erineb meie jaoks harjumuspärasest, sest see on nähtud võõra, eemalolija silmade läbi. Romaan vahendab noore Soomes kasvanud autori arusaamist selle ajajärgu Eesti kontekstist ja mingil seletamatul moel tundub see olevat nihkes. Lugesin siinse artikli jaoks tõlget ja originaali kõrvuti ja pean tunnistama, et Jan Kaus on teinud seda, mida tõlkija peab tegema – tõlkinud autori teksti. Ta on tõlkinud just nimelt Sofi Oksaneni ettekujutust omaaegsest Eestist ja see ei ole iga kord vastavuses meie ettekujutusega. Vaid üks, kummaline ja iseenesest vähetähtis detail jäi mulle silma, mis ei kõnele niivõrd Jan Kausi tõlkijavõimeist, kui võrd noorema generatsiooni maitsest ja suhtumisest. Oksanen armastab lülitada oma tekstidesse detaile ja käibetõdesid (Juhani Suomi ütles: klišeetid), mis kuuluvad äravõtmatult nende aegade eesti suulisesse folkloori ja kollektiivsesse mällu (nt vene naised öösärkides peol või promeneerimas). Kujutades uue võimu veidrusi, kirjutab ta: „Epäuskoinen nauru kiiri kaupungista toiseen, kylästä kylään. Iskulauseet *Taistelemme Stalinin suuren asian vuoksi* ja *Likvidoimme lukutaidottomuutta* herättivät suunnatonta hilpeyttä...” (Oksanen 2008: 127). Kaus tõlgib: „Linnast linna, külast külasse kandus skeptiline naer. Lööklauseid „Võitleme koos seltsimees Staliniga” ja „Likvideerime kirjaoskamatuset” tekitasid mõõtmatu elevust...” (Oksanen 2009a: 106–107). Miks väldib Kaus seda rahvahuumori varasalve kinnistunud lauset „Võitleme Stalini suure asja eest” (otsetõlge levinud loosungist *за великое дело Сталина*)? On see delikaatsus või asjatundmatus? Või lähtub tõlkija sellest, et soome keeles puudub selles väljendis otsene kahemõttelisus, mis eesti suulises traditsioonis nii oluline on?

Paralleele Aino Kallase elu ja loominguga

Kirjanduslugu tundvale inimesele meenutab Sofi Oksaneni asend soome kirjanduses Aino Kallase rolli kahe maa vahel sajand tagasi. Nende sündi lahutab sada aastat (Kallas on sündinud augustis 1878, Oksanen jaanuaris 1977), nad on sündinud ja õppinud Soomes, nende mõlema loomingus on Eesti ajalugu ja Eesti loodus väga olulised. Nad mõlemad on juba noorelt teadnud, et tahavad saada nimelt kirjanikeks ja olnud loojatena andekad, sihikindlad ja töökad. Endeliselt sarnane on ka nende hoiak Eesti mineviku ja ajaloo suhtes – see huvitab ja inspireerib neid, nad leiavad sealt aineid, millest kirjutavad mõjuvaid teoseid: Aino Kallas sakslaste ülekohtust, Sofi Oksanen Nõukogude vägivallast. Otse loomulikult on kummagi sümpaatia rõhutute poolel, kes selle ebaõigluse all kannatavad – eestlaste poolel. Aino Kallase varasem looming, mõlemad „Mere tagant” kogud on saanud oma sisu suulisest pärimusest, kunagistest (siis mitte väga kaugetest) orjaaegadest, lugudest, mida Oskar Kallase onu talle 1903. aasta suvel Saaremaal jutustas. See ülekohus ja ebaõiglus jäävad talle meelde ja panevad tööle ta fantaasia, kui ta kirjutab „Saaremaa, orjade saare”, novellid „Pulmad”, „Ingel”, „Teolised”. Aga ta mõtleb sellele ülekohtule ka hiljem, kui kirjutab näiteks „Bernard Riivese” või ka „Barbara von Tisenhuseni”.

Ka Sofi Oksaneni „Puhastus” näib paljus põhinevat suulisel pärimusel, nii sellel, mida ta on kuulnud oma ema perekonnalt, kui ka sellel, mida on lugenud eesti elulugude publikatsioonidest. Mõlema kirjaniku stiil on sellel perioodil (Aino Kallasel Tartu-aastatel) veel justkui realistlik, kuid sellele realismile on väga teadlikult lisatud isesugust pateetikat, mis annab teostele mütoloogilise mõõtme. On ju ka Kallase tegelased paljus üldistused, mõnikord sümbolidki.

Erinevus on nende kirjanikukäekirjas: Oksaneni siht ja soov on jutustada dramaatilist lugu, Kallas püüab komponeerida stiilset ja üldistavat novelli. Niisugune eristamine on muidugi lihtsustav ja lisaks personaalsetele erinevustele tuleks vaadelda ka neid erinevusi, mis tulenevad kirjutamise ajast, sest mõlemad tajuvad oma aja kirjanduslikke suundumusi üsna hästi, ükskõik, kas nad siis jälgivad või trotsivad neid. Kallas tahab, nii nagu XX sajandi alguse esteetiline ideaal nõuab, kirjutada ilusasti ja mõjuvalt; Oksanen tahab aga ennekõike jutustada rahvuse seisukohalt olulisi, keskseid lugusid ja jutustada neid nii, et need haaraksid ja köidaksid võimalikult paljusid lugejaid.

Oluline erinevus on ka nende stardipositsioonis. Aino Krohn hakkas kirjutama noorelt ja pääses ka trükki väga vara, sest ta oli Krohn: paljud ukсед, mida mõni teine oleks pidanud alguses leidma ja siis lahti lükkama, olid temale ta päritolu ja sugulussuhete tõttu lahti.¹ Seesama jätkus ka Eestis: Oskar Kallase naisena olid talle kohe alguses avatud nii Postimees kui ka EÜS-i väljaanded, Oskari enda või siis tema kaasseltsiliste tõlkes. Jah, see oli ainult teepeäsemise algus, menu tuli saavutada omaenese tööga, kuid Aino Kallas (Krohn) teadis alati, kust ta tuleb ja kuhu kuulub.

¹ Aino Kallase isa Julius Krohn (1835–1888) oli esimesi soome rahvuslasi, luuletaja, kirjandusloolane ja folklorist. Ta on kirjutanud soome kirjanduse ajaloo, esimese eesti keele õpiku soomlastele ja rajanud koos poja Kaarle Krohniga nn võrdlev-ajaloolise meetodi folkloristikas. Aino Kallase poolvennad isa esimesest abielust Kaarle ja Ilmari Krohn olid Helsingi Ülikooli professorid, poolõde Helmi Krohn-Setälä kirjanik ja ajakirjanik.

Sofi Oksanen tuleb sada aastat hiljem padusoomelikust väikelinnast, kus ta on võib-olla pidanud häbenema oma „väikest vaprat balti ema”, vahest salanud ka ema nõudel maha oma eesti juured. (Kuigi me ei tea, et see nii on, sest „Stalini lehmad” on siiski ilukirjanduslik teos ja mitte Sofi Oksaneni noorpõlve lugu). Selge on aga, et tal ei ole olnud selja taga ei tundud nime ega Soome kultuuriringkondest pärinevaid sugulasi. Iseenda läbilöögivõime ja andekus on talle toonud kuuluvusetunde ja enesekindluse. Nii nagu Kallase läbilöök algab 1903. aastal, ilmub Oksaneni debüütromaan 2003. aastal. See kokkulangemine on muidugi juhuslik, aga seda kõnekam. Mõlema kirjaniku algperioodi teosed (jätame pildi ilu huvides Kallase kõige esimesed tööd² välja) puudutavad Eestit, kuid teevad seda soomluse ja Soome kaudu. „Stalini lehmade” peamine sisu on ju peategelase Anna identiteediotsing Soome ja Eesti vahel. Aino Kallas oli soome kirjanik, kes elas rohkem kui poole oma elust väljaspool Soomet. Loominguliselt kõige vastuvõtlikumatel aastatel elas ta Tartus ja kuulus Noor-Eesti siseringi. Aino Kallas on tunnistanud oma mehele, et nemad, Krohnid, on „kasvatatud patrioodid”, omal kombel teoreetilised rahvuslased, kelle juured ei ole väga sügaval: „Kuidas see mõjutab kunstilist arengut, on samuti selge: ei ole seda identiteeditunnet selle rahvaga, kellele kirjutad: põhi ja taust puuduvad” (Aino Kallas Oskar Kallasele 6. III 1902). See „teoreetiline soomlus” oli paratamatu: isa oli surnud, tema tähendus Aino jaoks oli küll suur, kuid see oli ideaal, millel puudus reaalne sisu. Aino oli lahkunud Soomest noorena ja tema teadmised sellest maast ja rahvast ei olnud kuigi laiad, mida ta ise on mitmel puhul ka tunnistanud. Sellepärast lepib Aino kihluspäevil mõttega, et temast peab saama „eesti naine, eesti mehe abikaasa ja üks eesti tütreist” (Kallas 1952: 205). Kõikudes Soome ja Eesti vahel, leiab ta kirjandusliku inspiratsiooniallika Saaremaalt – sellest paigast, mille puhul ta veel aastaid kordab, et seal tunneb ta end kodus ja õnnelikuna. Saaremaa minevik, mis avaneb talle kohaliku pärimuse kaudu, paneb liikuma ta fantaasia. Saaremaa loodus mõjutab ta ilumeelt, armastus Oskari vastu loob temas otsekui usalduse ka Oskari kodupaiga vastu. Saaremaa ja Tartu on need paigad Eestis, kus ta kõigepealt kohaneb, mille kaudu ta Eestit mõistab. Kirjanduslike ainete küsimus saab niimoodi lahendatud, et tema edasises loomingu saavad valdavaks eesti ained, enamasti ained Eesti minevikust. 19. veebruaril 1906. aastal, pärast „Meren takaa” novellide ilmumist, on ta Tartust Ilona Jalavale kirjutanud: „Mina olin kasvatatud fanaatikuks, vähemalt rahvusküsimuses, – nüüd olen vähehaaval muutunud täiesti tolerantseks, maksmata siiski lõivu kosmopoliitsusele. See pole hoolimatus, see on selle tagajärg, et olen vastu oma tahet kistud lahti oma keskkonnast ja sedakaudu sunnitud kõrvaltvaatajaks, ma ei või neisse võõrastesse oludesse niisugusel määral sisse elada, et kaotaksin kriitilise pilgu. On üks sõna, millel minu jaoks on üha enam veetlust, see sõna on „humaanne” – see kangastub mu ees kauge ideaalina, mõistev, armastav, kõrge humaansus, mis *inimest* sellisena peab ülimaks” (Kallas 1988: 296).

Sofi Oksanen on sündinud ja üles kasvanud Soomes. Tal on soome haridus ja ta tunneb end Soome ühiskonnas sedavõrd kindlana, et oskab ja julgeb seal avalikult esineda ja veenvalt polemiseerides rääkida avameelsemalt

² Aino Krohn avaldas pseudonüümi Aino Suonio nimega 1897. aastal luulekogu „Lauluja ja ballaadeja”, 1899. aastal novellikogu „Kuloa ja kevättä” ja 1902. aastal romaani „Kirsti”. Neid teoseid ei tõlgitud eesti keelde ja autor ei lubanud avaldada neist kordustrükke.

kui selles ühiskonnas tavaks nende varjatud tabudest, näiteks perevägivallast ja soometumisest. Tulnud tundmatusest, on ta suutnud ennast kultuuringkondades kehtestada, eelkõige tänu oma andekusele, aga ka selle tõttu, et möödunud saja aastaga on Soome ise muutunud, saanud ühiskonnaks, kus võrdsust ja võrdseid võimalusi hinnatakse väga kõrgelt. Tal pole vaja olnud sümbolset kultuurikapitali väljastpoolt, ta on loonud selle ise oma tööga. Intervjuudes on ta tänanud oma teatrikooli õppejõude, nimeliselt eriti kirjanik Pirkko Saisiot, kes on teda kannustanud ja võimaldanud õppetöö kõrval ja selle asemel kirjutada. „Puhastuse” menu jälgedes tugevnes Oksaneni eesti identiteet. Eriti teose „Kaiken takana oli pelko” (WSOY, 2009) ilmumisega kaasnunud meediakäras on ta esinenud tugevalt ja selgelt Eesti eestkõnelejana. Ka tema tunneb ja armastab ühte osa Eestimaast – Läänemaad, mida ta kirjeldab täpselt ja soojalt. Tema loomingut laiemalt kandvaks põhjaks võib aga pidada just nimelt seda „humaansust”, kaastunnet alandatute vastu, millest oli kirjutanud noor Aino Kallas.

Kallase tõi Eestisse abielu, ta on oma vanaduspäevil tunnistanud: „Minul on neli eestlasest last ja olen Eestile tänulik kogu oma loomistöö eest” (Kallas 1957: 299). Oksanenil on eesti ema ja eesti vanaema ning ta on lapsepõlves käinud palju Läänemaal. Kui ta on Eesti ajaloo tõlgenduste üle väideldes öelnud Soome meedias välja asju, mida soomlased meelsasti kuulda ei tahaks, on anonüümsed netikommentaatorid soovitanud tal kaduda sinna, kuhu kuulub, s.t Eestisse.

Ka Kallasel oli omal ajal kuuluvuse-kuulumatuse vahemaal kibedaid kogemusi, rohkem küll Eestis kui Soomes. Tuleb meelde August Alle tige pamflett „Jaanalinnu sulgedega” 1920. aastatest ja kära näidendi „Mare ja tema poeg” ümber 1930. aastatel. Seda, et ta häbistab oma romaanides eesti rahvast, kujutades neid reeturite ja äraandjatena, on pidanud kuulma ka Oksanen, kuid aeg on nüüdseks sedavõrd muutunud, et niisuguseid süüdistusi ei pea enam tõsiselt võtma.

Nii Kallas kui ka Oksanen on tahtnud olla kõigepealt ilukirjanikud. Ometi on nad erinevatel põhjustel kirjutanud ka palju muud: Kallas kirjandusest, Oksanen ajaloo ja poliitikast. Oksanen kirjutab praegu korra kuus kolumni Helsingin Sanomates, Kallas kirjutas kunagi Esimese maailmasõja ajal oma „Väikesi kirju suurel ajal” Postimehes. Kallas kirjutas Koidula eluloo ja Noor-Eesti kui kirjandusrühmituse ajaloo; Sofi Oksanen koos Imbi Pajuga koostas ja toimetas ulatusliku kogumiku sellest, „kuidas Eesti kaotas oma ajaloo ja sai selle tagasi” ehk raamatu „Kõige taga oli hirm” (soome k 2009, eesti k 2010). Selle raamatu ühiskondlik tähendus on suur ja avalikkuse tähelepanu täiesti teenitud. Poleemika, mis selle raamatu ümber Soomes tekkis, tegi Eesti tutvustamiseks kokkuvõttes palju ära. Tuleb aga tunnistada, et Oksanen ajaloolasena on siiski ebakindlam kui kirjanikuna ja ka ebakindlam kui Kallas eesti kirjanduse tutvustajana. See kogumik reedab tähelepanelikule vaatlejale Oksaneni Eesti ajaloo tundmise allikad ja sisu. Eriti ilmekas on tema artikkel „Siit ei mindud, siit viidi”, mille teabeline väärtus on kaunis väike, aga mis reedab liigutaval moel, kui väga on teda võlunud tema ema põlvkonnas levinud poolkeelatud maleva- ja tudengilaulud. Ta muud teadmised pärinevad lääne sovetoloogiast, mis on selles mõttes taas väga hea, et ta näeb probleeme lääne käsitluste tasemelt ja teeb kõrvalisele arusaadavaks asjad, mida eestlane ei võta vaevaks seletada, sest peab neid endastmõistetavateks.

Teisalt võivad need kõrvaltvaataja kommentaarid jääda kas abstraktseteks, liiasteks või tunduda eesti lugeja jaoks ka naiivseina või lausa valedena. Seejärel on Eestis mõnikord väidetud, et „Puhastuses” on asju, mis ei ole ajalooliselt võimalikud ega täpsed/õiged. Täpsus on muidugi hea, aga kui palju mõtleme me ajaloolisele täpsusele Marguerite Durasi, Iris Murdochi või Margaret Atwoodi romaane lugedes? Usutavus on tähtis, eelkõige psühholoogiline usutavus, mis peab kõitma lugeja teose külge. Selle usutavusegi suhtes on erinevaid arvamusi, aga autori siiras ja kompromissitu hoiak, see humanistlik eetos, mis kannab kogu Sofi Oksaneni loomingu, on tema teostes veenvalt vahendatud. Seegi võib olla üks tema menu põhjusi: see nakatavus, mida ta on osanud oma tekstidesse nende kohatisest näilisest banaalsusest hoolimata sisse kirjutada.

Kuidas sobitub see kõik eesti kirjanduslikku traditsiooni? Ja kas peabki sobituma? Me ootame seda sobitumist vahest seetõttu, et mäletame, kuidas Aino Kallast just tema Tartu-perioodil nähti väga loomulikult eesti kirjanikuna. Veel enam, soomlaste suureks hämmastuseks teeb seda mõni uurija veel tänapäevalgi, nagu akadeemik Jaan Undusk 2008. aastal, kirjutades: „Aino Kallas on neid haruldasi eesti kirjanikke, kelle peateosed ei ole sündinud eesti keeles” (Undusk 2008). Soomlaste meelest kirjutab Aino Kallas soome keeles, oli Soome kodanik ja on soome kirjanik.

Sofi Oksanen on arvatavasti oma loomingu esimese perioodi lõpus. Tema kolmest romaanist keskmine („Baby Jane”) paigutub tänapäeva Soome ühiskonda. Need teosed, kus Oksanen käsitleb Eesti ajalugu või kirjeldab Eestit, mõjuvad eesti keeles uudselt ja natuke võõralt. Oksanen kirjutab ajal, kui eesti kirjandus on võrratult laiem ja mitmekesisem kui Noor-Eesti päevil, ja on leidnud ka rahvusvahelist menu. Tõsi, märksa mõõdukamat, kui käib kaasas „Puhastusega”. Eesti proosa paremik on praegu valdavalt oma minasse süüvimine (Önnepalu, Kaplinski), vähese ja raskesti avaneva süžee sisekaemuslik süvapsühholoogiline analüüs (Mihkelson) või muinasjutuline lugu. Ka „Puhastus” on lugu. Lugu oli ka „Tasuja”, lugusid kirjutasi Eduard Vilde ja Jaan Kross, praegu kirjutavad lugusid Andrus Kivirähk ja Mehiss Heinsaar. Sofi Oksaneni lood on lihtsalt teistsugused. „Puhastus” on keeruline, põnev ja segane lugu mafioosode, laipade ja reetmistega. Seda kannab autori kirk, ülekohtu vastu suunatud paatos ja valitud kirjanduslik stiil.

Sofi Oksanen on andekas kirjanik, kes komponeerib oma teosed väga teadlikult ja kirjutab sellest, mis talle tõeliselt korda läheb. Korda läheb talle naiste saatus karmis ühiskonnas, varjatud või otsene vägivald ning Eesti ajalugu. Eesti on tema jaoks olnud imeline maa, kus inimesed pidid tegema väga raskeid valikuid ja sageli ei antud neile üldse võimalust valida. Ta on tark kirjanik, kes tajub selgelt seda, mis on oluline ja mis võiks inimesi puudutada igal pool, mitte ainult Eestis või Soomes.

*Artikkel on kirjutatud ETF-i sihtfinantseeritava teema SF0030065s08 „Kultuuri-
loo allikad ja kirjanduse kontekstuaalsus” raames.*

Kirjandus ja muud allikad

- Aino Kallase kirjad Oskar Kallasele. KM EKLA, f 186, m 57 : 61.
- Berg, Maimu 2008. Meie Sofi Oksanen ja meie Eesti lugu. – Eesti Päevaleht 8. XII.
- HS raati ei nosta Puhdistusta yli muiden. – Helsingin Sanomat 7. IV. 2010.
- Ilmet, Peep 2010. Sohvi, ää soiu, võta soodada! – Postimees 30. I.
- Kallas, Aino 1952. Päiväkirja vuosilta 1897–1906. Helsinki: Otava.
- Kallas, Aino 1957. Vaeltava vieraskirja vuosilta 1946–1956. Helsinki: Otava.
- Kallas, Riitta 1988. Kolme naista, kolme kohtaloa. Aino Kallaksen kirjeenvaihtoa Ilona Jalavan ja Helmi Krohnin kanssa vuosina 1884–1913. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kesküla, Kalev 2009. Sofi Oksanen, „Puhastus”. – Eesti Ekspress 19. VI.
- Klein, Mari 2009. „Puhastus” on lugu ülekohtust, mida tegi üks riik teisele, üks öde teisele. – Eesti Päevaleht 16. I.
- Mäkinen, Esa 2010. WSOY antoi Sofi Oksaselle potkut. – Helsingin Sanomat 15. VI.
- Oksanen, Sofi 2008. Puhdistus. Helsinki: Otava.
- Oksanen, Sofi 2009a. Puhastus. Soome keelest tõlkinud Jan Kaus. Tallinn: Varrak.
- Oksanen, Sofi 2009b. Stalini lehmad. Tõlkinud Tauno Vahter. Tallinn: Tänapäev.
- Paju, Imbi 2008. Rahvuslasest gootitar. – Eesti Ekspress 12. XII.
- Suomi, Juhani 2010. Vorraaja. Helsinki: Otava.
- Tarand, Kaarel 2009. Tuumapommiks kujutletud meelelahutus. – Sirp 18. XII.
- Undusk, Jaan 2008. Aino Kallas. Reigi õpetaja. – Eesti Päevaleht 28. XI.

The Estonian Theme in Finnish Literature – „Purge” by Sofi Oksanen

Keywords: Sofi Oksanen, Aino Kallas, Estonian literature, Finnish literature, „Purge”, Estonian history

The article discusses the novel *Purge* by a popular Finnish author Sofi Oksanen who has used Estonian subject matter. The reception of the book in Finland and Estonia is compared pointing out the differences in readers' and critics' opinions. The image of Estonian history offered by Oksanen (who has Estonian roots, but has been raised in Finland) in „Purge” is described, as well as a young woman's quest for her identity between Finland and Estonia as depicted in her novel „Stalin's Cows”. Some parallels are drawn between Oksanen's writing and Finnish literature (Mika Waltari's historical novels) and Estonian literature (Ene Mihkelson's „The Plague Grave”, Eeva Park's „A Trap in Infinity”). Sofi Oksanen is a Finnish author who speaks out with a courage and poignancy unusual in the Finnish society, laying bare violence, totalitarianism and hypocrisy. As one of the compilers of the essay collection „Fear Behind Us All” she has helped to expose the crimes of Soviet regime and their consequences for Estonia. There followed a polemics in Finnish media, where Oksanen stood out as an ardent advocate of Estonia, which must have strengthened her Estonian identity. In the article Sofi Oksanen is asso-

ciated with another Finnish writer Aino Kallas, whose oeuvre was also strongly based on Estonian subjects and who also wrote about the violence of an occupying (German) power against Estonians. Like Aino Kallas, Sofi Oksanen is an author who wishes to win readers everywhere, not just in Finland or Estonia. They both share an intention to create symbolic or mythological stories of the Estonian past, wound around eternal themes such as love, sexuality, violence and injustice.

Sirje Olesk (b. 1954), PhD, literary historian, senior researcher, Estonian Literary Museum, sirje@kirmus.ee

